

ORCHID PROJECT

DE WET EN VGV

NEDERLAND

DECEMBER 2021

Nationaal wettelijk kader

Overzicht van het nationaal wettelijk kader in Nederland

Nationale wetgeving:

x	Specifieke wet/bepaling die VGV strafbaar stelt
x	Geeft een definitie van VGV
✓	Stelt het uitvoeren van VGV strafbaar
✓	Stelt de uitlokking, organisatie en/of bijstand bij daden van VGV strafbaar
x	Verplichting om incidenten van VGV te melden bij de autoriteiten
✓	Stelt de deelname van medische beroepsbeoefenaars aan daden van VGV strafbaar
x	Extraterritoriale toepassing ongeacht dubbele strafbaarheid

Inleiding

Nederland is een klein, maar dichtbevolkt land met een geschatte bevolking van 17,5 miljoen.¹ Het land is een constitutionele monarchie met een parlementaire democratie. Het is een civielrechtelijk systeem.

Prevalentie van VGV

Het kenniscentrum gezondheid van Nederland, Pharos, schatte dat er in Nederland op 1 januari 2018 41.000 vrouwen, die vrouwelijke genitale verminking (VGV) hadden ondergaan, woonden, waarvan 15.000 Type III (infibulatie). De meerderheid van deze vrouwen (82%) komt uit zes landen: Irak (1.600 vrouwen), Soedan (1.900), Eritrea (4.000), Ethiopië (5.900), Egypte (6.000), en de meerderheid uit Somalië (14.000). Pharos schatte eveneens dat 4.200 meisjes jonger dan 19 die op dit moment in Nederland wonen het risico lopen om in de komende 20 jaar VGV te ondergaan.²

Nationaal wettelijk kader

Algemene wetgeving

Er is geen specifieke VGV wet in Nederland. VGV wordt strafbaar gesteld door een officieel regeringsstandpunt op basis van de algemene wetten die mishandeling en zware mishandeling strafbaar stellen, **artikelen 300-303 van het Wetboek van Strafrecht van het Koninkrijk der Nederlanden (1881, gewijzigd 2012)** (Wetboek van Strafrecht).³

Een misdrijf wordt gedefinieerd als 'zware mishandeling' (**artikelen 302 en 303**) als er opzet is om zwaar lichamelijk letsel toe te brengen. 'Opzet' betekent dat een persoon zich ervan bewust is dat de inbreuk zwaar lichamelijk letsel kan veroorzaken en deze kans met kennis van zaken aanvaardt. Hoewel het ook zwaar lichamelijk letsel als gevolg kan hebben, verwijst 'mishandeling' naar gevallen waarin de dader niet de opzet had om dergelijke letsel te veroorzaken. De dader kan wel de opzet gehad hebben om lichamelijk letsel te veroorzaken, doch minder zwaar.

VGV als Zwaar Lichamelijk Letsel

In 2018 stelde de Hoge Raad der Nederlanden in een zogenaamd 'overzichtsarrest' dat, opdat er sprake is van zwaar lichamelijk letsel, men het volgende dient in overweging te nemen: (a) de aard van het letsel; (b) de noodzaak en aard van het vereiste medisch ingrijpen; en (c) het uitzicht op (volledig) herstel⁴. Op basis van de uitspraak van de Hoge Raad, kan men op de volgende manier aantonen dat VGV zwaar lichamelijk letsel uitmaakt.

- Wat de aard van het letsel betreft, stelt de Hoge Raad expliciet dat het verlies van het gebruik van een zintuig, verminking en/of verlamming te beschouwen zijn als 'zwaar lichamelijk letsel'. Deze definitie is duidelijk van die aard om te suggereren dat VGV zwaar lichamelijk letsel uitmaakt.
- Aangezien de complicaties geassocieerd met VGV vaak medische tussenkomst vereisen, suggereert dit ook dat VGV zwaar lichamelijk letsel uitmaakt.
- Tot slot, aangezien herstel van VGV enkel (cosmetisch) in beperkte mate mogelijk is via plastische chirurgie, brengt dit VGV ook binnen het toepassingsgebied van zwaar lichamelijk letsel.

Daarenboven stelde de Hoge Raad dat een lange periode van herstel en onzekerheid over de mogelijkheid en de mate waarin herstel mogelijk is, in overweging te nemen elementen zijn of een daad zwaar lichamelijk letsel is. Beide kunnen van toepassing zijn in een geval van VGV.

In de enige strafzaak met betrekking tot VGV in Nederland, kwalificeerde het Openbaar Ministerie de verwondingen als zwaar lichamelijk letsel, en rechtbank noch verdediging verzetten zich tegen deze kwalificatie.⁵

VGV als zware mishandeling

Aangezien men geen VGV begaat zonder kennis van wat de procedure inhoudt, is het onwaarschijnlijk dat opzet niet aanwezig zal zijn. Het is daarom hoogstwaarschijnlijk dat het uitvoeren van VGV of het doen plegen van VGV gekwalificeerd zal worden als 'zware mishandeling gepleegd met voorbedachten rade' onder **artikel 303**.

Definitie van VGV

Het Nederlandse recht bevat geen definitie van 'VGV'. De Nederlandse Regering gebruikt de term 'vrouwelijke genitale verminking', net zoals de Wereldgezondheidsorganisatie (WHO), maar gebruikt een definitie die licht verschilt van die van de WHO. In Nederland wordt onder VGV het volgende verstaan:

- **Infibulatie** – de gedeeltelijke of volledige verwijdering van de clitoris en de kleine schaamlippen, waarna de grote schaamlippen aan elkaar gehecht worden;
- **Excisie** – de verwijdering van de clitoris en de gedeeltelijke of totale verwijdering van de kleine schaamlippen;
- **Besnijdenis** – de verwijdering van de clitorishoed; en
- **Incisie** – het doorprikken of snijden van de clitorishoed met het doel om verschillende druppels bloed eruit te halen.⁶

De eerste drie (infibulatie, excisie en besnijdenis) vallen onder 'verminking' en worden beschouwd als strafbaar als zware mishandeling (met voorbedachten rade) onder de **artikelen 300-303**. Het vierde type *kan* een verminking zijn.⁷

Vrouwen en meisjes van alle leeftijden

Het uitvoeren van VGV op vrouwen en meisjes van alle leeftijden is strafbaar gesteld in Nederland. De leeftijd van het slachtoffer wijzigt niets aan de strafbaarstelling als mishandeling of zware mishandeling. Leeftijd speelt daarentegen wel een rol bij de extraterritoriale toepassing van het Wetboek van Strafrecht (zie 'Extraterritorialiteit' hieronder).

Uitlokking en medeplichtigheid

Een persoon die VGV uitlokt, zal waarschijnlijk schuldig zijn aan 'mededaderschap' en strafbaar zijn als dader onder **artikel 47 (1)(a) van het Wetboek van Strafrecht**.

Opdat er sprake zou zijn van 'mededaderschap', moet er bewezen worden dat een persoon de bedoeling had om samen te werken met anderen om het misdrijf te plegen en dat zij dit bewust en in nauwe samenwerking met elkaar deden. Men moet daarom de dubbele opzet van de dader bewijzen. Bijvoorbeeld, ouders die een overeenkomst sluiten met een besnijder en betalen om een meisje VGV te laten ondergaan, zelfs als de ouders het meisje niet aanraken of aanwezig zijn tijdens de daad.⁸

Een persoon die zelf niet deelneemt aan de VGV, maar die door middel van geschenken, beloftes, misbruik, macht, geweld, bedreiging of misleiding, of door het aanbieden van een gelegenheid, middelen of informatie, opzettelijk het misdrijf uitlokt, kan gestraft worden als mededader onder **artikel 47(1)(b)**.

Zij die helpen bij het uitvoeren van VGV, maar niet nauw betrokken zijn bij de planning of samenwerking om de VGV uit te voeren, zijn strafbaar als medeplichtigen onder **artikel 48(1)**.

Het gebruik van ruimten toelaten

Toelaten ruimtes te gebruiken voor VGV is strafbaar in Nederland onder het gemeen strafrecht. Dit kan gekwalificeerd worden als 'opzettelijk behulpzaam zijn bij het plegen van een misdrijf' in de zin van **artikel 48(1) van het Wetboek van Strafrecht**, of als 'opzettelijk gelegenheid verschaffen tot het plegen van een misdrijf' in de zin van **artikel 48(2)**. In elk geval is een persoon die het gebruik van ruimtes toelaat voor VGV strafbaar als medeplichtige.

Verschaffen of bezitten van instrumenten

Zowel het verschaffen als het bezitten van het instrumenten voor het specifieke doel van de uitvoering van VGV is strafbaar gesteld in Nederland. Het verschaffen van instrumenten zonder verdere betrokkenheid in de planning of uitvoering van VGV is strafbaar volgens **artikel 48(2) Wetboek van Strafrecht**. Eenieder die instrumenten verschaft voor VGV is strafrechtelijk aansprakelijk als medeplichtige bij het misdrijf. Het bezit van instrumenten voor VGV kan gekwalificeerd worden als 'voorbereiding van een misdrijf', wat strafbaar is in het geval van zware mishandeling (met voorbedachten rade) ingevolge **artikel 46(1) Wetboek van Strafrecht**. Het artikel bepaalt dat het bekomen of bezitten van objecten bedoeld voor het begaan van een misdrijf bestraft wordt *met de helft van de maximumstraf van het bedoelde misdrijf*.

Niet melden van VGV

Het niet melden van VGV wordt in Nederland niet strafbaar gesteld. Organisaties en zelfstandige professionals zijn echter op grond van het '**Besluit Verplichte Meldcode Huiselijk Geweld en Kindermishandeling**'⁹ verplicht een '**meldcode**' te hebben bij vermoedens van geweld en kindermishandeling, waaronder VGV. De meldcode moet stappen bevatten om te beoordelen of een vermoeden gegrond is en welke maatregelen een professional in dat geval zal nemen¹⁰. Maar of de professional een zaak daadwerkelijk meldt bij het Nationaal Nederlands Advies- en Meldpunt Huiselijk

Geweld en Kindermishandeling - Veilig Thuis - mag de professional zelf bepalen. Als een professional een zaak officieel meldt, is het aan Veilig Thuis om te bepalen of zij de zaak meldt bij de autoriteiten of de Hoge Raad van de Kinderen. In de praktijk gebeurt dit zelden, wat aanleiding is geweest voor een lopend overheidsonderzoek.¹¹

Gemedicaliseerde VGV

Gemedicaliseerde VGV is in Nederland strafbaar gesteld. Het is waarschijnlijk dat, indien een chirurg VGV zou uitvoeren, de chirurg berecht zou worden ingevolge de algemene bepalingen inzake mishandeling of zware mishandeling, **artikelen 300-303**. Daarnaast zou gemedicaliseerde VGV in Nederland ook verboden zijn ingevolge een specifieke algemene wet, **artikel 436(2) Wetboek van Strafrecht**, waarin staat dat elke persoon die bevoegd is om een beroep uit te oefenen waarvoor de wet een toelating vordert en die, zonder noodzaak, de grenzen van zijn bevoegdheid overschrijdt, beboet kan worden. Dit zou ook van toepassing zijn op medische professionals die VGV uitvoeren.

Artikel 436(1) bepaalt dat eenieder die zonder vergunning een beroep uitoefent waarvoor bij wet een vergunning is vereist, dat beroep zonder noodzaak uitoefent, eveneens beboet kan worden. Het is minder duidelijk of dit bijvoorbeeld ook van toepassing is op iemand die zonder medische vergunning een kliniek opent om VGV uit te voeren, aangezien VGV niet wordt erkend als een medische behandeling en er dus geen dergelijke vergunning bestaat voor VGV. Gemedicaliseerde VGV lijkt in Nederland echter niet voor te komen, noch zijn daar aanwijzingen voor.

Extraterritorialiteit

Het Wetboek van Strafrecht heeft de extraterritoriale toepassing uitgebreid tot het plegen van VGV in het buitenland. Het is opmerkelijk dat het artikel over extraterritorialiteit, **artikel 7 van het Wetboek van Strafrecht**, een van de slechts twee bepalingen is die VGV specifiek vermelden.

Artikelen (7)(2)(d) en (3) breiden de toepassing van het Wetboek van Strafrecht uit tot elke persoon die de Nederlandse nationaliteit bezit, elke persoon die later de Nederlandse nationaliteit zal verkrijgen of elke persoon die permanent in Nederland verblijft en die mishandeling of zware mishandeling, dat neerkomt op VGV, pleegt op een vrouw onder de leeftijd van 18, ongeacht waar de inbreuk is gepleegd.

Artikel 5 van het Wetboek van Strafrecht breidt de toepassing van het Wetboek van Strafrecht uit tot eenieder die een inbreuk pleegt tegen een persoon met de Nederlandse nationaliteit of die in Nederland een vaste woont- of verblijfplaats heeft, indien het Wetboek van Strafrecht een maximumstraf van ten minste acht jaar gevangenisstraf stelt en de handeling ook strafbaar is in het land waar ze heeft plaatsgevonden (de vereiste van dubbele strafbaarheid). Indien VGV wordt gekwalificeerd als zware mishandeling (met voorbedachten rade), het slachtoffer Nederlander is of in Nederland woont, en VGV strafbaar is in het land waar het plaatsvindt, zijn de daders ook strafbaar naar Nederlands recht. In deze gevallen speelt de leeftijd van het slachtoffer geen rol.

Straffen

Drie factoren beïnvloeden de straffen voor VGV.

- Ten eerste hangt de straf af van de vorm van mishandeling die het specifieke geval van VGV is, waarbij de **artikelen 300-303** elk hun eigen maximumstraffen en verzwarende omstandigheden hebben.
- Ten tweede hangt de straf af van de relatie tussen het slachtoffer en de dader. Volgens **artikel 304(1)** kunnen de gevangenisstraffen van de artikelen 300-303 met een derde worden verhoogd indien het slachtoffer van de mishandeling het kind, de moeder, de echtgenoot of de partner van de dader is.
- Ten derde hangt de straf af van de rol van de dader.

De maximumstraf voor VGV die wordt aangemerkt als 'eenvoudige mishandeling zonder zwaar lichamelijk letsel' is drie jaar gevangenisstraf, oplopend tot vier jaar als het slachtoffer het eigen kind van de dader is, of een boete van maximaal €21,750.

De maximumstraf voor VGV die wordt aangemerkt als 'zware mishandeling met voorbedachten rade' is twaalf jaar gevangenisstraf, oplopend tot zestien jaar als het slachtoffer het eigen kind van de dader is, of een boete van maximaal €87,000.

Indien iemand VGV heeft voorbereid door instrumenten te bezitten of een besnijder te huren, schrijft **artikel 46(2)** voor dat de maximumstraf de *helft zal bedragen van de maximumstraf op de voorgenomen inbreuk*. Dit betekent dat, in het geval van voorbereiding van zware mishandeling met voorbedachten rade van het eigen kind, *de maximumstraf acht jaar bedraagt*.

Indien iemand medeplichtig is aan een inbreuk, schrijft **artikel 49(1)** voor dat de maximumstraf die deze persoon kan krijgen *tweederde is van de straf voor de beoogde strafbare inbreuk*. Als iemand bijvoorbeeld het gebruik van zijn ruimtes voor VGV toestaat, en VGV wordt gekwalificeerd als 'zware mishandeling met voorbedachten rade', dan zou *de maximumstraf voor de medeplichtige acht jaar bedragen*.

Verjaringstermijn

De verschillende gevangenisstraffen zijn van invloed op de 'verjaringstermijn'. De verjaringstermijn is de vastgestelde periode na een gebeurtenis of misdrijf waarin juridische stappen kunnen worden ondernomen; bijvoorbeeld het indienen van een aanklacht. **Artikelen 70(1)(2) tot 70(1)(4) van het Wetboek van Strafrecht** bepalen de verjaringstermijnen als volgt:

- *zes jaar* voor misdrijven waarvoor de maximumstraf niet meer dan drie jaar gevangenisstraf bedraagt;
- *twaalf jaar* voor misdrijven waarvoor de maximumstraf tussen drie tot acht jaar gevangenisstraf bedraagt;
- *twintig jaar* voor misdrijven waarvoor de maximumstraf tussen acht tot twaalf jaar gevangenisstraf bedraagt; en
- er is *geen verjaringstermijn* voor misdrijven waarvoor de maximumstraf twaalf jaar of meer bedraagt.

Het is noemenswaardig dat in het Nederlandse Wetboek van Strafrecht speciaal voor VGV een uitzondering is gemaakt. Ingevolge **artikel 71(3) van het Wetboek van Strafrecht** gaat de verjaringstermijn voor VGV in op de dag nadat het slachtoffer 18 jaar is geworden, indien zij jonger was dan 18 jaar toen de VGV bij haar werd uitgevoerd. Op basis van dit kader, en ervan uitgaande dat de VGV voor de leeftijd van 18 jaar heeft plaatsgevonden:

- De kortste verjaringstermijn in een geval van VGV zou *zes jaar* zijn, voor een geval waarin VGV wordt gekwalificeerd als 'eenvoudige mishandeling zonder zwaar lichamelijk letsel' en het slachtoffer geen kind is van de daders. In dit scenario heeft het slachtoffer de mogelijkheid om tot de dag nadat zij 24 jaar wordt een aanklacht in te dienen.

- Dit scenario is zeer onwaarschijnlijk, aangezien het waarschijnlijker is dat VGV wordt gekwalificeerd als 'zwaar lichamelijk letsel'. Zelfs als de intentie van dat letsel niet kan worden bewezen, bedraagt de maximumstraf voor 'eenvoudige mishandeling met zwaar lichamelijk letsel tot gevolg' vier jaar gevangenisstraf, waardoor de verjaringstermijn wordt verlengd tot *twalf jaar*. In dit scenario heeft het slachtoffer de mogelijkheid om tot de dag nadat zij 30 jaar wordt een aanklacht in te dienen.
- Aangezien VGV echter hoogstwaarschijnlijk zou worden gekwalificeerd als 'zware mishandeling met voorbedachten rade', waarvoor de maximumstraf twaalf jaar gevangenis bedraagt, zou de verjaringstermijn worden verlengd tot *twintig jaar*. In dit scenario kan het slachtoffer tot de dag nadat zij 38 jaar wordt een aanklacht indienen.
- Indien het slachtoffer ten slotte het eigen kind van de dader is en de VGV wordt gekwalificeerd als 'zware mishandeling met voorbedachten rade', waarvoor de maximumstraf zestien jaar gevangenisstraf bedraagt, geldt er *geen verjaringstermijn*. In dit scenario kan het slachtoffer op elk moment van haar leven een aanklacht indienen.

Bescherming

Bescherming van onbesneden meisjes en vrouwen

Civiel familierecht in Nederland biedt bescherming voor onbesneden meisjes onder de leeftijd van 18 jaar, die een aanzienlijk risico op het ondergaan van VGV lopen. Deze meisjes kunnen op last van de kinderrechter onder toezicht worden gesteld van een gecertificeerde instelling, onder **artikel 225(1) van Boek 1 van het Burgerlijk Wetboek**.

Wanneer een meisje onder toezicht wordt gesteld, blijft zij bij haar ouders wonen, maar er wordt speciale aandacht aan haar persona en situatie besteed. Een meisje kan onder toezicht gesteld worden op aanvraag van de Nederlandse Raad voor Kinderbescherming, het Openbaar Ministerie of door een ouder of een wettelijke voogd.

Bovendien, gebaseerd op **artikel 265b(a) van Boek 1 van het Burgerlijk Wetboek**, kan de kinderrechter, door middel van een rechterlijk bevel, een gecertificeerde instelling die het toezicht op een kind heeft, machtigen om dat kind op te plaatsen. Wanneer een meisje wordt opgenomen, wordt ze uit huis gehaald. Een kind kan opgenomen worden, indien dit noodzakelijk wordt geacht in het belang van de zorg en opvoeding van het kind of om het mentale en lichamelijke welzijn van het kind te onderzoeken, op verzoek van een gecertificeerde instelling.

Er bestaan geen specifieke beschermende maatregelen of wetten voor onbesneden vrouwen van boven de 18 jaar.

Overheidsverplichtingen

Er bestaan geen nationale wetten in Nederland die specifieke verplichtingen met betrekking tot VGV voor regeringen bevatten.

Echter, Nederland beschikt over een monistisch systeem op het gebied van internationaal recht, onder **artikel 93 van de Grondwet**. Aangezien Nederland het **Verdrag van Istanboel** heeft ondertekend en geratificeerd, zijn de daarin opgenomen verplichtingen een direct onderdeel van de nationale wetgeving. Onder **artikel 8 van het Verdrag van Istanboel**, moet de regering passende middelen toewijzen om alle vormen van geweld die onder het Verdrag vallen, waaronder VGV, te bestrijden en te voorkomen. Onder **artikel 11 van het Verdrag van Istanboel**, is de regering verplicht om gegevens te verzamelen over alle vormen van geweld die onder het Verdrag vallen. Onder **artikel 24 van het Verdrag van Istanboel**, moet de regering de nodige maatregelen nemen om in het hele land gratis telefonische 24-uurs (24/7) hulplijnen

op te zetten, om bellers advies te geven, dat vertrouwelijk is, of minstens rekening houdt met hun anonimiteit, met betrekking tot alle vormen van geweld die onder de toepassingsgebied van het Verdrag vallen.

Landelijke coördinatiecommissie

Momenteel bestaat er geen landelijke coördinatiecommissie VGV in Nederland; evenmin is er een wet die een verplichting om er een op te stellen bevat. Wel heeft de Nederlandse regering het voornemen om een Landelijk Expertisecentrum op te richten, om het melden van VGV te stimuleren.¹²

Toepassing van de wet

Rechtszaken

Er is in Nederland slechts één strafzaak geweest in betrekking tot VGV.¹³

In die zaak werd een Marokkaanse vader gearresteerd en beschuldigd van zware mishandeling (onder **artikel 303 en 304 van het Wetboek van Strafrecht**) omdat hij de geslachtsdelen van zijn vijfjarige dochter zou hebben verminkt. De genitale verminking omvatte in dit geval het verwijderen van het grootste deel van de linker labia minora en de clitorishoed van het jonge meisje.

Alhoewel werd vastgesteld dat de geslachtsdelen van het slachtoffer verminkt waren, werd de beklaagde niet schuldig bevonden aan het plegen van VGV (hoewel hij op andere gronden werd veroordeeld). De reden voor vrijspraak was het ontbreken van bewijsmateriaal dat de vader de verminking had gepleegd. Daarnaast had de rechtbank ook twijfels over de betrouwbaarheid en authenticiteit van de verklaring van het slachtoffer.

Er zijn in deze strafzaak twee opmerkelijke kwesties:

- een gespecialiseerde gynaecoloog stelde vast dat de verwondingen niet leken op traditionele VGV, maar op een willekeurige verminking van de geslachtsdelen (mede door de asymmetrische besnijdenis); en
- de vader en het kind waren van Marokkaanse afkomst; VGV komt in Marokko zelf, noch in de Marokkaanse diaspora elders in de wereld voor.

Conclusies en aanbevelingen

Conclusies

De strafbaarheid van VGV en de toepassing van het **Wetboek van Strafrecht** op VGV is door de Nederlandse regering bij **besluit van de overheid** bevestigd.

De definitie van 'VGV' die in het overheidsbesluit wordt gehandhaafd, omvat tenminste Type I tot III, maar sluit variaties van Type IV uit en laat het criterium van het ontbreken van medische noodzaak achterwege. **Gemedicaliseerde VGV** wordt niet specifiek aangepakt, maar valt waarschijnlijk onder de algemene strafbaarheid van VGV.

Het uitlokken en medeplichtigheid tot VGV zijn in Nederland strafbaar gesteld via het algemene strafrecht.

Er bestaat geen **meldplicht** voor VGV of voor geplande VGV in Nederland.

Het Wetboek van Strafrecht breidt de **extraterritoriale toepassing** van het Nederlandse strafrecht uit tot het plegen van VGV in het buitenland, ongeacht dubbele strafbaarheid, indien het slachtoffer minderjarig is en indien de *dader* de Nederlandse nationaliteit bezit, op een later moment de Nederlandse nationaliteit verwerft of in Nederland een vaste woon- en verblijfplaats heeft. Het Wetboek van Strafrecht breidt de **extraterritoriale toepassing** uit tot het verrichten van VGV in het buitenland, onder de vereiste van dubbele strafbaarheid, indien het *slachtoffer* de Nederlandse nationaliteit bezit of een vaste woon- en verblijfplaats in Nederland heeft.

Aanbevelingen

Wij bevelen aan dat Nederland een meldplicht invoert voor (ten minste) relevante professionals en instellingen, om gevallen te melden waarin VGV is gepleegd en gevallen waarin redelijke gronden zijn om aan te nemen dat VGV op korte termijn zal worden gepleegd.

Wij bevelen aan dat Nederland de extraterritoriale toepassing van het Nederlandse strafrecht uitbreidt tot het plegen van VGV in het buitenland, ongeacht dubbele strafbaarheid, in gevallen waarin alleen het slachtoffer de Nederlandse nationaliteit heeft of in Nederland een vaste woon- of verblijfplaats heeft; bovendien, dat de leeftijdsbeperking wordt verwijderd voor het slachtoffer als de *dader* de Nederlandse nationaliteit bezit of zijn vaste woon- of verblijfplaats in Nederland heeft.

We bevelen ook aan dat Nederland een systeem invoert vergelijkbaar met de Britse Female Genital Mutilation Protection Orders (Vrouwelijke Genitale Verminking Beschermingsbevelen) om een efficiënte bescherming te garanderen van meisjes en vrouwen, die risico lopen op VGV en andere schadelijke traditionele praktijken.

Bijlage I: Internationale en Regionale Verdragen

NEDERLAND	Ondertekend	Geratificeerd/ Toegetreden	Voorbehouden?
Internationaal			
Internationaal Verdrag inzake Burgerrechten en Politieke Rechten (1966) (<i>ICCPR</i>) ¹⁴	✓ 1969	✓ 1978	Nee
Internationaal Verdrag inzake Economische, Sociale en Culturele Rechten (1966) (<i>ICESCR</i>) ¹⁵	✓ 1969	✓ 1978	Nee
Verdrag inzake de Uitbanning van alle Vormen van Discriminatie van Vrouwen (1979) (<i>CEDAW</i>) ¹⁶	✓ 1980	✓ 1980	Nee
Verdrag inzake de Rechten van het Kind (1989) (<i>CRC</i>) ¹⁷	✓ 1990	✓ 1995	Nee
Regionaal			
Verdrag van Istanboel ¹⁸	✓ 2012	✓ 2015	Nee
Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens ¹⁹	✓ 1950	✓ 1954	Nee

'Ondertekend': Een verdrag wordt ondertekend door landen na onderhandeling en akkoord over de inhoud ervan.

'Geratificeerd': Eens ondertekend, moeten de meeste verdragen en conventies geratificeerd worden (i.e. goedgekeurd door de standaard nationale wetgevende procedure) om rechtsgeldig te zijn in dat land.

'Toegetreden': wanneer een land een verdrag ratificeert dat reeds onderhandeld werd door andere staten.

Bijlage II: Nationale wetten

Nederlands Wetboek van Strafrecht

Art. 5

- 1) De Nederlandse strafwet is toepasselijk op een ieder die zich buiten Nederland schuldig maakt aan een misdrijf tegen een Nederlander, een Nederlandse ambtenaar, een Nederlands voertuig, vaartuig of luchtvaartuig, voor zover op dit feit naar de wettelijke omschrijving een gevangenisstraf van ten minste acht jaren is gesteld en daarop door de wet van het land waar het begaan is, straf is gesteld.
- 2) Met een Nederlander wordt voor de toepassing van het eerste lid gelijkgesteld de vreemdeling die in Nederland een vaste woon- of verblijfplaats heeft.

Art. 7

- 1) De Nederlandse strafwet is toepasselijk op de Nederlander die zich buiten Nederland schuldig maakt aan een feit dat door de Nederlandse strafwet als misdrijf wordt beschouwd en waarop door de wet van het land waar het begaan is, straf is gesteld.
- 2) De Nederlandse strafwet is voorts toepasselijk op de Nederlander die zich buiten Nederland schuldig maakt:
  - a) aan een van de misdrijven omschreven in de Titels I en II van het Tweede Boek en in de artikelen 192a tot en met 192c, 197a tot en met 197c, 206, 237, 272 en 273;
  - b) aan een van de misdrijven omschreven in de artikelen 177, 178, 179, 180, 189, 200, 207a, 285a en 361, voor zover het feit gericht is tegen de rechtspleging van het Internationaal Strafhof;
  - c) aan een van de misdrijven omschreven in de artikelen 240b en 242 tot en met 250;
  - d) aan een van de misdrijven omschreven in de artikelen 300 tot en met 303, voor zover het feit oplevert genitale verminking van een persoon van het vrouwelijke geslacht die de leeftijd van achttien jaren nog niet heeft bereikt;
  - e) aan het misdrijf omschreven in artikel 284.
- 3) Met een Nederlander wordt voor de toepassing van het eerste en het tweede lid, onder b tot en met e, gelijkgesteld de vreemdeling die na het plegen van het feit Nederlander wordt alsmede, voor de toepassing van het eerste en tweede lid, de vreemdeling die in Nederland een vaste woon- of verblijfplaats heeft.

Art. 46

- 1) Voorbereiding van een misdrijf waarop naar de wettelijke omschrijving een gevangenisstraf van acht jaren of meer is gesteld is strafbaar, wanneer de dader opzettelijk voorwerpen, stoffen, informatiedragers, ruimten of vervoermiddelen bestemd tot het begaan van dat misdrijf verwerft, vervaardigt, invoert, doorvoert, uitvoert of voorhanden heeft.
- 2) Het maximum van de hoofdstraffen op het misdrijf gesteld wordt bij voorbereiding met de helft verminderd.
- 3) Geldt het een misdrijf waarop levenslange gevangenisstraf is gesteld, dan wordt gevangenisstraf opgelegd van ten hoogste vijftien jaren.
- 4) De bijkomende straffen zijn voor voorbereiding dezelfde als voor het voltooide misdrijf.
- 5) Onder voorwerpen worden verstaan alle zaken en alle vermogensrechten.

Art. 47

1. Als daders van een strafbaar feit worden gestraft:
  - a. zij die het feit plegen, doen plegen of medeplegen;
  - b. zij die door giften, beloften, misbruik van gezag, geweld, bedreiging, of misleiding of door het verschaffen van gelegenheid, middelen of inlichtingen het feit opzettelijk uitlokken.
2. Ten aanzien van de laatsten komen alleen die handelingen in aanmerking die zij opzettelijk hebben uitgelokt, benevens hun gevolgen.

Art. 48

Als medeplichtigen van een misdrijf worden gestraft:

1. zij die opzettelijk behulpzaam zijn bij het plegen van het misdrijf;
2. zij die opzettelijk gelegenheid, middelen of inlichtingen verschaffen tot het plegen van het misdrijf.

Art. 49

1. Het maximum van de hoofdstraffen op het misdrijf gesteld wordt bij medeplichtigheid met een derde verminderd.
2. Geldt het een misdrijf waarop levenslange gevangenisstraf is gesteld, dan wordt gevangenisstraf opgelegd van ten hoogste twintig jaren.
3. De bijkomende straffen zijn voor medeplichtigheid dezelfde als voor het misdrijf zelf.
4. Bij het bepalen van de straf komen alleen die handelingen in aanmerking die de medeplichtige opzettelijk heeft gemakkelijk gemaakt of bevorderd, benevens hun gevolgen.

Art. 70

1. Het recht tot strafvordering vervalt door verjaring:
  - a. in drie jaren voor alle overtredingen;
  - b. in zes jaren voor de misdrijven waarop geldboete, hechtenis of gevangenisstraf van niet meer dan drie jaren is gesteld;
  - c. in twaalf jaren voor de misdrijven waarop tijdelijke gevangenisstraf van meer dan drie jaren is gesteld;
  - d. in twintig jaren voor de misdrijven waarop gevangenisstraf van acht jaren of meer is gesteld.
2. In afwijking van het eerste lid verjaart het recht tot strafvordering niet:
  - a. voor de misdrijven waarop gevangenisstraf van twaalf jaren of meer is gesteld;
  - b. voor de misdrijven, omschreven in de artikelen 240b, tweede lid, 243, 245 en 246, voor zover het feit is gepleegd ten aanzien van een persoon die de leeftijd van achttien jaren nog niet heeft bereikt.

Art. 71

De termijn van verjaring vangt aan op de dag na die waarop het feit is gepleegd, behoudens in de volgende gevallen:

1. bij de misdrijven omschreven in de artikelen 173, eerste lid, en 173b, vangt de termijn aan op de dag na die waarop het misdrijf ter kennis is gekomen van een ambtenaar belast met de opsporing van strafbare feiten;
2. bij valsheid op de dag na die waarop gebruik is gemaakt van het voorwerp ten opzichte waarvan de valsheid gepleegd is;
3. bij de misdrijven omschreven in de artikelen 240b, eerste lid, 247 tot en met 250, 273f, 284 en 285c, voor zover gepleegd tegen een persoon die de leeftijd van achttien jaren nog niet heeft bereikt, de artikelen 300 tot en met 303, voor zover het feit oplevert genitale verminking van een persoon van het vrouwelijke geslacht die de leeftijd van achttien jaren nog niet heeft bereikt of voor zover het feit oplevert mishandeling van een persoon die de leeftijd van achttien jaren nog niet heeft bereikt dan wel het misdrijf, omschreven in artikel 302, voor

zover het feit oplevert gedwongen abortus of gedwongen sterilisatie van een persoon van het vrouwelijke geslacht die de leeftijd van achttien jaren nog niet heeft bereikt, op de dag na die waarop die persoon achttien jaren is geworden;

4. bij de misdrijven omschreven in de artikelen 279 en 282, eerste en tweede lid op de dag na die van de bevrijding of de dood van hem tegen wie onmiddellijk het misdrijf gepleegd is;
5. bij de overtredingen omschreven in de artikelen 465, 466 en 467, op de dag na die waarop ingevolge de voorschriften gegeven in of ter uitvoering van artikel 18c van Boek 1 van het Burgerlijk Wetboek, de aldaar bedoelde registers waaruit zodanige overtreding blijkt, naar de centrale bewaarplaats, bedoeld in afdeling 8 van hoofdstuk 1 van het Besluit burgerlijke stand 1994 zijn overgebracht.

Art. 300

1. Mishandeling wordt gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste drie jaren of geldboete van de vierde categorie.
2. Indien het feit zwaar lichamelijk letsel ten gevolge heeft, wordt de schuldige gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste vier jaren of geldboete van de vierde categorie.
3. Indien het feit de dood ten gevolge heeft, wordt hij gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste zes jaren of geldboete van de vierde categorie.
4. Met mishandeling wordt gelijkgesteld opzettelijke benadeling van de gezondheid.
5. Poging tot dit misdrijf is niet strafbaar.

Art. 301

1. Mishandeling gepleegd met voorbedachten rade wordt gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste vier jaren of geldboete van de vierde categorie.
2. Indien het feit zwaar lichamelijk letsel ten gevolge heeft, wordt de schuldige gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste zes jaren of geldboete van de vierde categorie.
3. Indien het feit de dood ten gevolge heeft, wordt hij gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste negen jaren of geldboete van de vijfde categorie.

Art. 302

1. Hij die aan een ander opzettelijk zwaar lichamelijk letsel toebrengt, wordt, als schuldig aan zware mishandeling, gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste acht jaren of geldboete van de vijfde categorie.
2. Indien het feit de dood ten gevolge heeft, wordt de schuldige gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste tien jaren of geldboete van de vijfde categorie.

Art. 303

1. Zware mishandeling gepleegd met voorbedachten rade wordt gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste twaalf jaren of geldboete van de vijfde categorie.
2. Indien het feit de dood ten gevolge heeft, wordt de schuldige gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste vijftien jaren of geldboete van de vijfde categorie.

Art. 304

De in de artikelen 300-303 bepaalde gevangenisstraffen kunnen met een derde worden verhoogd:

1. ten aanzien van de schuldige die het misdrijf begaat tegen zijn moeder, zijn vader tot wie hij in familierechtelijke betrekking staat, zijn echtgenoot, zijn levensgezel, zijn kind, een kind over wie hij het gezag uitoefent of een kind dat hij verzorgt of opvoedt als behorend tot zijn gezin;
2. indien het misdrijf wordt gepleegd tegen een ambtenaar gedurende of ter zake van de rechtmatige uitoefening van zijn bediening;
3. indien het misdrijf wordt gepleegd door toediening van voor het leven of de gezondheid schadelijke stoffen.

Art. 436

1. Hij die, niet toegelaten tot de uitoefening van een beroep waartoe de wet een toelating vordert, buiten noodzaak dat beroep uitoefent, wordt gestraft met geldboete van de tweede categorie.
2. Hij die, toegelaten tot de uitoefening van een beroep waartoe de wet een toelating vordert, buiten noodzaak in de uitoefening van dat beroep de grenzen van zijn bevoegdheid overschrijdt, wordt gestraft met geldboete van de tweede categorie.
3. Indien tijdens het plegen van de overtreding nog geen twee jaren zijn verlopen sedert een vroegere veroordeling van de schuldige wegens gelijke overtreding onherroepelijk is geworden, kan in het geval van het eerste lid hechtenis van ten hoogste twee maanden of geldboete van de derde categorie, in het geval van het tweede lid hechtenis van ten hoogste een maand of geldboete van de derde categorie worden opgelegd.

Boek 1 van het Nederlands Burgerlijk Wetboek

Art. 255

1. De kinderrechter kan een minderjarige onder toezicht stellen van een gecertificeerde instelling indien een minderjarige zodanig opgroeit dat hij in zijn ontwikkeling ernstig wordt bedreigd, en:
  - a. de zorg die in verband met het wegnemen van de bedreiging noodzakelijk is voor de minderjarige of voor zijn ouders of de ouder die het gezag uitoefenen, door dezen niet of onvoldoende wordt geaccepteerd, en
  - b. de verwachting gerechtvaardigd is dat de ouders of de ouder die het gezag uitoefenen binnen een gelet op de persoon en de ontwikkeling van de minderjarige aanvaardbaar te achten termijn, de verantwoordelijkheid voor de verzorging en opvoeding, bedoeld in artikel 247, tweede lid, in staat zijn te dragen.
2. ...etc.

Art. 265b

1. Indien dit noodzakelijk is in het belang van de verzorging en opvoeding van de minderjarige of tot onderzoek van diens geestelijke of lichamelijke gesteldheid, kan de kinderrechter de gecertificeerde instelling, bedoeld in artikel 1.1 van de Jeugdwet, die belast is met de uitvoering van de ondertoezichtstelling op haar verzoek machtigen de minderjarige gedurende dag en nacht uit huis te plaatsen.
2. De machtiging kan eveneens worden verleend op verzoek van de raad voor de kindbescherming of op verzoek van het openbaar ministerie. De raad voor de kindbescherming of het openbaar ministerie legt bij het verzoek, bedoeld in het eerste lid, het besluit van het college van burgemeester en wethouders, bedoeld in artikel 2.3, eerste lid, van de Jeugdwet over.
3. De kinderrechter kan in afwijking van het tweede lid een machtiging tot uithuisplaatsing verlenen zonder dat het college van burgemeester en wethouders een daartoe strekkend besluit heeft genomen, indien het belang van het kind dit vergt.
4. Voor opneming en verblijf als bedoeld in artikel 6.1.2, eerste lid, of 6.1.3, eerste lid, van de Jeugdwet is geen machtiging als bedoeld in het eerste lid vereist, doch een machtiging als bedoeld in genoemde artikelliden. Deze machtiging geldt voor de toepassing van artikel 265a als een machtiging als bedoeld in het eerste lid.

Nederlandse Grondwet

Art. 93

Bepalingen van verdragen en van besluiten van volkenrechtelijke organisaties, die naar haar inhoud een ieder kunnen verbinden, hebben verbindende kracht nadat zij zijn bekendgemaakt.

-
- 1 Centraal Bureau voor de Statistiek (2021) *Bevolkingsontwikkeling; regio per maand*, 29 April. Beschikbaar op <https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/37230ned/table> (geraadpleegd 6 mei 2021).
  - 2 Pharos (2019) *Vrouwelijke Genitale Verminking: Omvang en risico in Nederland*, p.8. Beschikbaar op <https://www.pharos.nl/kennisbank/vrouwelijke-genitale-verminking-omvang-en-risico-in-nederland/> (geraadpleegd 6 mei 2021).
  - 3 Regeringsstandpunt inzake vrouwenbesnijdenis (1993) *brief van 16 maart 1993*. kenmerk GGB/HIZ/931029.
  - 4 ECLI:NL:HR:2018:1051, Par. 2.4 and 2.5.
  - 5 ECLI:NL:RBHAA:2009:BJ7447 and ECLI:NL:GHAMS:2010:BO8531.
  - 6 Amendement d.d. 24 juni 2004 tot Wijziging van het Wetboek van Strafrecht en de Wegenverkeerswet 1994 in verband met de herijking van een aantal wettelijke strafmaxima, Tweede Kamer, vergaderjaar 2003–2004, 28 484, nr. 41.
  - 7 *Ibid.*
  - 8 ECLI:NL:HR:2003:AJ1457.
  - 9 *Besluit Verplichte Meldcode Huiselijk Geweld en Kindermishandeling Staatsblad* (2013) nr. 142 (14-03-2013). Beschikbaar op <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2013-142.html> (geraadpleegd op 6 mei 2021).
  - 10 Nederlandse Overheid (2013) *Meldcode Huiselijk geweld en kindermishandeling (Rijksoverheid)*. Available at <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/huiselijk-geweld/meldcode> (geraadpleegd op 6 mei 2021).
  - 11 *Actieagenda schadelijke praktijken, Kammerstukken II, 2019/2020, 28345/228 & 31015/228*, p.2. Beschikbaar op <https://www.parlementairemonitor.nl/9353000/1/j9vvi5epmj1ey0/vl6fqclrbly2> (geraadpleegd op 6 mei 2021).
  - 12 *Ibid.*
  - 13 ECLI:NL:RBHAA:2009:BJ7447 and ECLI:NL:GHAMS:2010:BO8531.
  - 14 *International Covenant on Civil and Political Rights* (1966) United Nations Treaty Collection: Status of Treaties. Beschikbaar in het Engels op https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-4&chapter=4&clang=_en (geraadpleegd op 6 mei 2021).
  - 15 *International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights* (1966) United Nations Treaty Collection: Status of Treaties. Beschikbaar in het Engels op https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-3&chapter=4 (geraadpleegd op 6 mei 2021).
  - 16 *Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women* (1979) United Nations Treaty Collection: Status of Treaties. Beschikbaar in het Engels op https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtdsg_no=IV-8&chapter=4&clang=_en#9 (geraadpleegd op 6 mei 2021).
  - 17 *Convention on the Rights of the Child* (1989) United Nation Treaty Collection: Status of Treaties. Beschikbaar in het Engels https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-11&chapter=4&clang=_en (geraadpleegd op 6 mei 2021).
  - 18 Council of Europe (2021) *Chart of signatures and ratifications of Treaty 210, Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence*. Beschikbaar in het Engels <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=signatures-by-treaty&treatyNum=210> (geraadpleegd op 6 mei 2021).
  - 19 - Council of Europe (2021) *Chart of Signatures and Ratifications of Treaty 005, Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms*. Beschikbaar in het Engels <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/005/signatures?module=signatures-by-treaty&treatyNum=005> (geraadpleegd op 6 mei 2021).
  - Council of Europe (2021) *Reservations and Declarations for Treaty 005, Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms*. Beschikbaar in het Engels <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/005/?module=declarations-by-treaty&numSte=005&codeNature=0> (geraadpleegd op 6 mei 2021).

Omslagafbeeldingen: Beeld van Holland van Canva stock bibliotheek.
Mike San (2020) *Women in blue long sleeved shirt standing on green grass field . . .*
Beschikbaar via <https://unsplash.com/photos/wX969iVwU78>.

Het gebruik van een foto van een meisje of vrouw in dit rapport impliceert niet dat zij VGV hebben ondergaan of niet ondergaan.

28 Too Many / Orchid Project dankt de UN Online Volunteers (<https://app.unv.org/>) Silke Hoebeek, Durkje Salman en Bruce Stevens voor de vertaling en het proeflezen van dit rapport.

Dit verslag analyseert en bespreekt de toepassing van nationale (straf)wetten op het plegen van VGV en alle mogelijke gerelateerde misdaden. Het onderzoekt ook andere relevant geachte juridische factoren, zoals juridische verplichtingen om aangifte te doen van het plegen of waarschijnlijk gaan plegen van VGV, beschikbare wettelijke beschermingsmaatregelen voor meisjes en vrouwen die het risico lopen op VGV, en eventuele verplichtingen van nationale regeringen met betrekking tot VGV.

Het oorspronkelijke onderzoek voor dit verslag bestond uit een door 28 Too Many (part of Orchid Project) en Ashurst LLP ontwikkelde vragenlijst. De informatie uit de antwoorden op die vragenlijst is vervolgens door Middelburg Human Rights Law Consultancy beoordeeld, bijgewerkt en gebruikt als basis voor verder onderzoek uit relevante bronnen. Dit rapport is voornamelijk gebaseerd op primaire juridische bronnen zoals wetgeving, jurisprudentie en gezaghebbende literatuur, maar maakt ook gebruik van secundaire bronnen zoals overheidsdocumenten, tijdschriftartikelen en krantenartikelen.

De informatie in dit rapport is in samenwerking met Dentons Europe LLP en gelieerde entiteiten, Ashurst LLP en Middelburg Human Rights Law Consultancy samengesteld uit documenten die openbaar beschikbaar zijn en dient uitsluitend ter algemene informatie. Dit rapport werd uitsluitend als juridisch onderzoek opgesteld en vormt geen juridisch advies met betrekking tot de Nederlandse wetgeving. Het beoogt niet volledig te zijn of van toepassing te zijn op een bepaalde feitelijke of juridische omstandigheid. Het vormt geen juridisch advies en mag niet worden beschouwd als, en mag niet worden gebruikt als, juridisch advies of een advocaat-cliënt relatie creëren met een persoon of entiteit. Noch 28 Too Many, Orchid Project, Ashurst LLP, Middelburg Human Rights Law Consultancy of Dentons Europe LLP en gelieerde entiteiten, noch enige andere medewerker aan dit rapport aanvaardt verantwoordelijkheid voor verliezen die kunnen voortvloeien uit het vertrouwen op de hierin opgenomen informatie, of eventuele onjuistheden, met inbegrip van wetswijzigingen sinds het onderzoek in augustus 2021 werd voltooid. Geen enkele medewerker aan dit rapport doet zich voor als gekwalificeerd om juridisch advies te verstrekken met betrekking tot enig rechtsgebied als gevolg van zijn of haar deelname aan dit project of bijdrage aan dit rapport. In specifieke omstandigheden dient juridisch advies te worden ingewonnen bij juristen die bevoegd zijn in het betrokken rechtsgebied/de betrokken rechtsgebieden. Voorts zij opgemerkt dat er in veel landen een gebrek is aan juridische precedentes voor de in de wet genoemde straffen, hetgeen betekent dat in de praktijk lagere straffen kunnen worden toegepast.

Dankbetuigingen:

Ashurst LLP

Middelburg Human Rights Law Consultancy

Dentons Europe LLP and associated entities

